

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОГНОЗУВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Демографічний прогноз – важливий етап розробки будь-якої середньострокової або довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку. Він дозволяє оцінити баланс трудових ресурсів в середньостроковій і довгостроковій перспективі. На основі прогнозів відбувається планування розвитку і розміщення об'єктів соціальної сфери, визначення перспективної потреби населення в конкретних формах медичного обслуговування, прогнозування витрат щодо соціального забезпечення, визначення можливих потреб різних соціально-демографічних груп населення в товарах і послугах. Прогноз чисельності та складу сімей, а також їх доходів і потреб необхідний для оцінки перспектив житлового будівництва, потреби в квартирах і будинках різних типів.

Висвітлення сутності демографічного прогнозування знайшло відображення у працях таких вчених, як: Тихомирова Н.П., Кулікова В.С., Лібанової Є.М. [1-3].

Метою даного дослідження є уточнення методичних засад демографічного прогнозування.

Демографічні прогнози, що становлять основу всіх видів футурологічних (від лат. *futurum* – майбутнє) досліджень щодо відтворення населення в світі, країні, регіонах, як правило, затребувані політиками, бізнесменами, вченими.

Практична значимість демографічних прогнозів полягає в тому, що на основі наукового дослідження пропонуються рекомендації органам управління щодо необхідності впровадження заходів щодо стабілізації або поліпшення існуючої демографічної ситуації, враховувати тенденції відтворення населення при вирішенні важливих народногосподарських завдань, вносити корективи при проведенні демографічної політики.

У свою чергу прогнози розвитку економіки, соціальної інфраструктури, територіального перерозподілу населення, прогнози динаміки доходів, рівня життя і зайнятості населення враховуються при формуванні гіпотез демографічного розвитку та виборі варіанту перспективного обліку населення, який закладається в основу програм економічного і соціального розвитку.

До недавнього часу, завдання демографічного прогнозування значилися переважно в предметній області досліджень лише наукового співтовариства. Сама можливість передбачення демографічних процесів сприймалася досить скептично. Зростання практичного інтересу до проблеми демографічного

прогнозування пояснюється динамізмом економічного та соціального життя, її варіативністю: ставляться нові завдання, формуються нові технології і методики передбачення майбутнього. До теперішнього часу сформувався концептуальний і емпіричний інструментарій розробки демографічних прогнозів, доступний для практичного користування.

Прогноз повинен відповідати таким вимогам:

в момент висловлювання, не можна однозначно визначити істинність і хибність, так як прогноз стосується неспостереженої події;

він повинен містити вказівки щодо просторового і часового інтервалу, усередині якого відбується прогнозована подія;

в момент висловлювання, необхідно володіти методами верифікації прогнозу, за допомогою яких можна оцінити точність і надійність прогнозу.

В межах окремої наукової дисципліни існують специфічні прогнози: економічний, політологічний, соціологічний, демографічний та ін. Демографічний прогноз – це науково обгрунтоване передбачення основних параметрів руху населення та майбутньої демографічної ситуації: чисельності, статеві-вікової та сімейної структури, народжуваності, смертності, міграції [2]. Розрізняються два основних напрямки соціального прогнозування – глобальне (на рівні світових соціальних процесів) і регіональне (на рівні окремої країни). Стосовно до демографічного прогнозування, глобальне демографічне прогнозування передбачає прогнозування тенденцій еволюції розвитку народонаселення світу, а регіональне – на рівні окремої країни або її регіонів.

Необхідність демографічного прогнозування пов'язане з завданнями прогнозування та планування соціально-економічних процесів в цілому. Без попереднього демографічного прогнозу неможливо уявити перспективи виробництва і споживання товарів і послуг, житлового будівництва, розвитку соціальної інфраструктури, охорони здоров'я та освіти, пенсійної системи, рішення геополітичних проблем та ін. Саме тому діяльність з прогнозування динаміки чисельності та структури населення, чисельності та структури сімей, окремих демографічних процесів становить найважливішу частину загальної діяльності міжнародних, державних і неурядових організацій, установ і наукових інститутів.

Основна мета демографічного прогнозу полягає в розробці сценаріїв для висунення гіпотез ймо-

вірних змін демографічних показників і передбачення тенденцій розвитку демографічної ситуації, орієнтованих на вирішення соціально-економічних і соціально-побутових проблем.

Цілі демографічного прогнозування пов'язані з: потребами економічного планування; необхідністю оцінки майбутньої динаміки споживчого попиту на ті чи інші види товарів і послуг, в тому числі для вирішення завдань маркетингу; потребами планування житлового будівництва; потребами планування соціальної сфери; геополітичними завданнями.

Завдання демографічного прогнозування: прогноз зміни чисельності населення; розрахунок нормативів і поколінь, пов'язаних із забезпеченням прогнозованої чисельності населення благами; використання прогнозованої чисельності населення для розміщення і розвитку соціальної сфери (школи, лікарні); використання даних демографічного прогнозу для соціального забезпечення населення (прогноз чисельності пенсіонерів, непрацездатного населення, дітей в неповних сім'ях); прогноз захворюваності населення; прогноз сімейного складу населення; прогноз змін національного і мовного складу країни.

За цілями прогнозування, усі демографічні прогнози поділяються на аналітичні, прогнози-застереження, нормативні прогнози і функціональні прогнози.

Метою аналітичного прогнозу є дослідження сучасних тенденцій відтворення населення шляхом оцінки їх можливого впливу на майбутню чисельність і склад населення, а також на соціально-економічний розвиток в цілому.

Метою прогнозу-застереження є представлення можливих несприятливих або небезпечних наслідків існуючої демографічної ситуації, задля уникнення якої необхідно вжити відповідних заходів.

Нормативний прогноз. Його метою є розробка конкретних рекомендацій для досягнення деякого бажаного стану демографічних процесів.

Функціональний прогноз. Це прогноз статеві-вікової структури населення, який трансформований або інкорпорований в рівняння, за допомогою яких прогноуються майбутні припущення.

Основні завдання прогнозування демографічного розвитку можуть бути сформульовані наступним чином [2]: управління, регулювання економічними і соціальними процесами, що протікають в країні; зведення до мінімуму смертності і захворюваності населення; пом'якшення надлишку або нестачі народжуваності; організація міграції в напрямках, що відповідають економічним цілям держави; забезпечення достатнього розвитку і створення якомога кращих умов життя для груп населення, які перебувають в найменш сприятливих умовах.

Об'єктами демографічного прогнозування є події та процеси відтворення населення. Предметом є прогнози майбутньої чисельності населення, зміни демографічної структури, природного і механічного руху населення. Суб'єктами демографічного прогно-

зування, як правило, є спеціальні дослідні центри або організації, які за дорученням уряду або за власною ініціативою розробляють прогнози для конкретної території на певний часовий період.

Розглянемо основні методи демографічного прогнозування [1]:

методи, засновані на застосуванні математичних функцій. Основною сферою застосування методів цього класу є прогнозування чисельності населення невеликих територій (наприклад, регіонів тієї чи іншої країни), особливо тих, для яких не існує надійної демографічної статистики;

екстраполяційний метод заснований на прямому використанні лінійної і експоненціальної функцій, тобто даних про середньорічні абсолютні зміни чисельності населення за період або щодо середньорічних темпів зростання або приросту;

аналітичний метод заснований на тому, що виходячи з минулої демографічної динаміки, підбирається функція, яка найближче її описує;

компонентний метод, або метод пересування віку. Компонентний метод відкриває перед розробниками демографічного прогнозу ширші можливості.

Важливою характеристикою демографічних прогнозів є їх достовірність, тобто відповідність прогнозних показників населення та демографічних прогнозів тим, якими вони будуть в дійсності. Достовірність демографічного прогнозу визначається точністю вихідної демографічної інформації, обґрунтованістю прийнятих гіпотез, надійністю використовуваних методик розрахунків, тривалістю прогнозного періоду. Основними факторами, що негативно впливають на точність демографічних прогнозів, є: нестабільність економічного розвитку країни; знаходження правової бази відтворювальних процесів в постійному русі, недосконалість законів, що регулюють сімейно-шлюбну та репродуктивну поведінку населення.

Список літератури

1. Н. П. Тихомиров, Демография: учебное пособие. Москва, Россия: Экзамен, 2008.
2. В. Е. Куликов, "Особенности прогнозирования численности населения", на XXIII междунар. Науч.-практ. конф. Экономика и современный менеджмент: теория и практика. Новосибирск, с. 153-156, 2013.
3. Е. М. Лібанова, Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. Київ, Україна: Український центр соціальних реформ, 2006.
4. Методы демографического прогнозирования. Общая характеристика методов, используемых в демографии [Электронный ресурс]. - Доступно: <http://www.sociology/sogos-540-1.html>. Дата звернення: 07.03.2019.
5. Демографічний прогноз як чинник формування стратегії соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс]. - Доступно: http://www.nbu.gov.ua/portal/_soc_gum/kgm_econ. Дата звернення: 07.03.2019.